

Н.С. Валькова

Синтаксичні особливості тексту усного публічного виступу

Теоретичні погляди на текст як лінгвістичне явище досить різноманітні. Однак текст досліджений ще недостатньо, хоча цілеспрямоване вивчення його ведеться давно. Так, психологи вважають його ієрархією символів, у логіків - це структурна єдність групи суджень, психолінгвістів цікавить перш за все його комунікативна сутність, передача в ньому інтенції автора.

В аналізі тексту публічного виступу сходяться різні концепції. Побудова його і характер звукової реалізації визначається як один із засобів оптимізації мовленнєвого впливу [4]. При розгляді питання оптимізації мовленнєвого впливу, визначальним, на наш погляд, в аспекті впливу тексту на слухачів буде оцінка явищ, які характеризують структуру тексту, перш за все з точки зору результативності в комунікації.

Текст публічного виступу - це мовленнєвий твір, який належить одному з учасників комунікації, закінчений і правильно оформлений. Для текстів масової комунікації характерні певні особливості: 1) ознака наявності моменту попереднього обдумування; 2) спрямування на масову аудиторію; 3) однорідність мовленнєвого акту [2:131].

Монолог - основа публічного виступу, як визначають дослідники [1; 5; 7]. Специфічна риса монологу як системи - зв'язок структурно-семантичних елементів з тематичною цілісністю тексту. Тобто текст як системне утворення характеризують внутрішньосистемні зв'язки і

структура [6:299]. Зв'язність тексту - невіддільна його риса, яка визначається планом логічного вираження думки, комунікативною спрямованістю, певною організацією мовних засобів.

Друга важлива риса тексту - послідовність викладу. Вона досягається чіткою структурою виступу, чітко вираженою композицією, тобто розташуванням, організацією всіх його частин, які і задають послідовний характер викладу. Як правило, виділяють три великі композиційні стилістичні частини: вступ, основна частина і висновки.

Важливою частиною тексту публічного виступу, на думку багатьох дослідників, є вступ. Особливість вступу визначається самою темою виступу та наявністю тієї чи іншої аудиторії. Наприклад, один із досліджуваних нами текстів починається з привітання (*Вітаю Вас, дорогі земляки!*), яке підкреслює прихильність мовця до слухачів, що не може не викликати у них відповідного дружнього почуття та уваги. Другий оратор відразу вводить слухачів у суть справи, наводячи цифри та факти, які стали причиною його виступу (*460 бер на кілограм при нормі 200 - таку радіоактивність зафіксували фахівці Чернігівської міської санепідстанції, аналізуючи м "ясо забитого мисливцями лося*).

Задача оратора - більш ефективно та повно передати слухачам зміст виступу, максимально використавши для цього потрібні мовні засоби.

Специфіка сучасного усного публічного мовлення чітко виявляється в синтаксичних засобах: у побудові фраз, словосполучень, у використанні специфічних конструкцій. Вважається, що характеристики усного виступу зумовлені структурою речень в усному мовленні. Деякі дослідники [3] стверджують, що в усному виступі переважають короткі та нескладні речення, які легше сприймаються на слух. Проаналізувавши тексти публічних виступів, ми прийшли до висновку, що пошуки єдиних нормативів стосовно структури і обсягу речень в усному виступі навряд чи мають підстави. В одному тексті зустрічаються речення різної структури: прості, складносурядні, складнопідрядні, речення з відокремленими, однорідними членами та ін. Синтаксична структура публічного мовлення, таким чином, залежить від різних факторів: від жанру та змісту виступу, стилістичного завдання, ситуації, функціонального призначення виступу, індивідуального стилю мовця.

Характерна риса текстів публічних виступів - вживання вставних слів, конструкцій та речень типу *словом, як всі ми знаємо, кажуть, на жаль та ін*, які виражають різні відтінки відношення оратора до свого

повідомлення, його прагнення визвати відповідну реакцію слухачів.

Встановленню та підтримці контакту з слухачами сприяє використання риторичного запитання, звертання, оклику, завдяки яким виступ набуває характеру розмовності та невимушеності спілкування з слухачами: *Земляки! Скільки Вас можна просити?! Чому власне «зелені»?!*

Важливий елемент усних текстів - сегментовані синтаксичні конструкції, за допомогою яких щось виділяється, інтонаційно підкреслюється з метою привернути увагу до певної частини висловлювання. Найчастіше такі конструкції вводяться словами *що стосується, з приводу, відносно*: *Що стосується суду, то це машина ржова, але інші працюють ще гірше. Тепер відносно тих питань, які розглядалися сьогодні у нас у Верховній Раді, і які я, просто захопившись оцими першими питаннями, не встиг освітити*.

Одним з дієвих засобів виділення, підкреслення особливо важливих частин речення є такий прийом, як синтаксичний паралелізм. Паралельні конструкції по формі характеризуються однотипністю синтаксичної побудови, а з змістового боку наближуються до афоризмів. За своїм значенням вони характеризуються особливою ритмічністю, яка являє собою похідну від однотипності форм: *Нам потрібне місцеве самоврядування, це точно, нам не потрібне крутістьство навколо влади. Норми є, радон є, небезпека є, приладів для контролю, принаймні у Чернігові, нема і щонайменшого хвилювання з цього приводу у місцевого керівництва нема*.

Крім того, для виділення тієї чи іншої думки автор використовує повтор. Слухач не може повернутися до певного речення, яке було вимовлене раніше і подумати над його значенням, як це може зробити читач. Тому якщо оратор хоче підкреслити якусь думку, він повторює її дослівно або перефразувавши: *Поїхати туди складно, бо в нас не вистачає коштів... В нас вистачає коштів на що завгодно, тільки не на відстоювання інтересів України. ... На цій справі і на справі Ткаченками бачимо, куди ідуть мільйони*. Неповні, еліптичні речення зустрічаються в текстах публічних виступів не часто.

Побудова речень у публічному мовленні характеризується відносною свободою. Усне мовлення в значній мірі ситуативне. В усному виступі деякі моменти доповнюються обставинами, визначаються реакцією слухачів. При аналізі синтаксичних особливостей текстів усних публічних виступів потрібно розглянути питання про порядок

слів у реченні. Для публічного мовлення характерні лінійно-динамічні структури з об'єктивним, нейтральним порядком слів (вихідна синтагма + основна синтагма). Це пояснюється тим, що порядок слів у таких текстах підпорядковується законам логічної побудови думки.

Іноді у функції вихідної синтагми використовуються дієприслівникові звороти, синтаксичні звороти типу *як відомо, за сучасними поглядами*. Для того, щоб підкреслити певні поняття, зв'язки між ними, в окрему (вихідну) синтагму виносяться обставини і додатки. Досліджені тексти характеризуються використанням препозитивних дієприкметникових зворотів, які використовуються як певні синтаксичні формули типу *одержані нами результати, передбачені планом заходи, згадана вище подія*.

Висновок, який разом із вступом складає своєрідне обрамлення виступу, несе важливе психологічне навантаження. Кінець виступу повинен зв'язати його з початком, тобто він має бути таким, щоб слухачі відчували (не лише у тоні оратора, це обов'язково), що більше нема про що говорити. У висновках промовець не тільки робить підсумки, але й прагне посилити враження, викликане промовою, а іноді й спонукати аудиторію до певних дій: *Неприємно думати, що бодай один з цих приладів може опинитись на звичайному смітнику. Подбаймо ж про свою землю, подбаймо ж про себе!*

Отже, синтаксис тексту усного публічного виступу багатий і різноманітний; він допускає фрази короткі та довгі, прості й складні, з різними видами зв'язку, та кожне речення має бути побудоване так, щоб слухачі сприймали його легко й недвозначно.

1. Баранник Д.Х. Устный монолог.-Днепропетровск, 1969.
2. Звучащий текст: Сб. научно-аналитических обзоров.-М., 1983.
3. Жаркова Л.П. Майстерність публічного виступу.-К., 1982.
4. Оптимизация речевого воздействия/ Под ред. Р.Г.Котова.-М., 1990.
5. Сагач Г.М. Золотослів.-К.,1993.
6. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование.-М., 1977.
7. Цеплитис Л.К., Катлапе Н.Я. Теория публичной речи.-Рига, 1971.